

**INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„BOGDAN PETRICEICU-HASDEU”**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U:

821.135.1.09:81'255.4 (043.3)

MIROSLAVA LUCHIANCIKOVA

**TRADUCEREA CA PARTE A PROCESULUI LITERAR:
„LUCEAFĂRUL” ÎN SPAȚIUL RUS**

SPECIALITATEA 622.01 – Literatura română

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

CHIȘINĂU, 2019

Teza a fost elaborată în cadrul Sectorului de literatură premodernă și modernă al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC

Conducător științific: CIMPOI Mihai, dr. hab. în filologie, prof. univ., academician

Referenți oficiali:

BURLACU Alexandru, dr. hab. în filologie, profesor universitar

CONDREA Iraida, dr. hab. în filologie, profesor universitar

Componența Consiliului științific specializat D 622.01-73:

GRATI Aliona, președinte, dr. hab. în filologie, conferențiar universitar

ȘIMANSCHI Ludmila, secretar științific, dr. în filologie, conferențiar cercetător

APETRI Dumitru, dr. în filologie, conferențiar cercetător

PRUS Elena, dr. hab. în filologie, profesor universitar

ȚAU Elena, dr. în filologie, conferențiar universitar

GRĂDINARU Angela, dr. în filologie, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la 12 iulie 2019, ora 15.00 în ședința Consiliului Științific Specializat D 622. 01-73 din cadrul Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC, Sala mică a Academiei de Științe a Moldovei (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr.1, et.2, Chișinău, MD-2001).

Teza de doctor și referatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (str.Academiei, nr.5 A, Chișinău, MD-2028) și la pagina web a A.N.A.C.E.C.(www.cnaa.md).

Referatul a fost expediat la _____2019.

Secretar științific al Consiliului științific specializat:

ȘIMANSCHI Ludmila, dr. în filologie, conf. cerc.

Conducător științific:

CIMPOI Mihai, academician, dr. hab. în filologie, prof. univ.

Autoare:

LUCHIANCIKOVA Miroslava

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei cercetate. Teza „Traducerea ca o parte a procesului literar: *Luceafărul* în spațiul rus” este actuală în perioada când procesul contemporan al globalizării se proiectează în toate domeniile științei umaniste și este legat de tendința de europenizare. În spațiul basarabean al literaturii române, teoria și practica traducerii se află între două curente de influență: sistemul traductologiei ruse (sovietice și postsovietice) și tendințele occidentale contemporane. În privința specificului național al traducerii, al cercetării și al direcției individuale a traducătorului persistă opinii dispersate și contradictorii.

Examinând procesul contemporan al traducerilor literare, merită atenție încercările de a determina locul lor atât în procesul universal, cât și în cel literar local, dar și rolul traducerilor în actualul dialog intercultural. În expunerea temei propuse s-a atras atenția asupra aspectelor teoretice care, într-o măsură mai mare, se referă la problemele ce țin de evoluția și analiza unor traduceri concrete în limba rusă ale poemului eminescian „Luceafărul”.

Studiul capodoperei eminesciene „Luceafărul”, sub aspect comparat, este un sondaj al receptării acestei creații a geniului român în spațiul limbii străine în sens hermeneutic: vizând dialogul între două culturi, două discursuri, doi interlocutori (autor și traducător).

Actualitatea lucrării este determinată de ideea că operele de valoare ale literaturii naționale sunt repere etnice ale culturii poporului în receptarea lor în alt spațiu lingvistic. Totodată, această percepere este influențată și de mediul temporal al epocii în care a fost creată o variantă sau alta a traducerii operei originale. Interpretarea critică a traducerilor în limba rusă (de la mijlocul secolului trecut până în primele decenii ale secolului al XXI-lea) ale poemului „Luceafărul” de Mihai Eminescu este o tentativă de demonstrare a **ipotezei** înaintate de noi **despre influența mediului temporal al epocii asupra primei traduceri a poemului „Luceafărul” (1950), ajunsă ulterior un stereotip canonic pentru alți traducători.** Această ipoteză este completată de *problema diferitor dominante* literare ale mediului temporal al participanților la dialogul autor/traducător, care dă naștere unor situații de conflict. *Dominanta contextului literar la Mihai Eminescu este romantismul, iar dominanta traducătorului și cercetătorului creației eminesciene Iuri Kojevnikov este realismul socialist care presupune cu tratarea de clasă abordare a romantismului.* Succesul traducerii/interpretării depinde, în general, de felul în care viziunea autorului din universul ficțional e adecvată concepțiilor despre lume ale traducătorului. Traducătorul are o imensă responsabilitate atunci când, în procesul traducerii într-o altă limbă, își asumă sarcina de a crea o imagine nedeformată a valorilor spirituale ale unui popor. Iar abordarea sociopsihologică este componenta condiționată a activității de traducere.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Teoria traducerii ca disciplină științifică este una dintre cele mai tinere științe: istoria ei numără aproape 50 de ani. Anul ei de naștere este 1972, atunci când la cel de al 3-lea Simpozion Internațional de Lingvistică din Copenhaga, lingvistul britanic James Holmes a evidențiat necesitatea recunoașterii teoriei traducerii drept un domeniu independent de cercetare științifică.

Lucrarea analizează opiniile unor predecesori direcți ai teoriei traducerii ca disciplină științifică, printre care pot fi considerați, pe bună dreptate, și reprezentanții lingvisticii structurale și funcționale. Întemeietorii lingvisticii structurale – Roman Jakobson, Paul Newmark, Jean-Paul Vinay și Jean Darbelne – au atras atenția cercetătorilor asupra unor aspecte-cheie ale teoriei traducerii literare, precum semnificația și echivalența. Iar reprezentanții lingvisticii funcționale Katarina Reiss, Paul Vermeer, Julian House și Mona Baker au ajuns la concluzia că legitățile procesului traducerii sunt determinate nu numai de structura limbii, ci și de utilizarea ei într-un anumit context social. Din punctul de vedere al detașării de așa-zisa teorie a intraductibilității, după explozia informațională postbelică în special, un mare interes prezintă lucrările lui Eugen Coșeriu.

E de menționat că la sfârșitul secolului al XX-lea – primul deceniu al secolului al XXI-lea în Europa Occidentală și de Est a ajuns în centrul atenției teoria traducerii artistice, insuficient studiată mai ales din perspectiva influenței psihologiei și a mentalului național asupra activității traducătorului. Acest fapt l-au adus în vizor Ladmiral (1997), A. Berman (1985), H. Meschonnic (1999), G. Steiner (1978), Tatiana Slama-Cazacu (1999), Itamar Even-Zohar (1990), D. Psurțev (2001) etc.

Traducerea în limba rusă a poemului lui Mihai Eminescu *Luceafărul* a apărut relativ târziu, la mijlocul secolului al XX-lea, fapt asociat cu anumite condiții socioistorice ale epocii. Printre lucrările analitice importante dedicate creației marelui poet român și acestei capodopere poate fi numită o singură lucrare în Rusia a lui Iuri Kojevnikov: *Mihail Eminescu și problema romantismului* (1968), iar în România – lucrarea Elenei Loghinovschi *Eminescu universal. Spațiul culturii ruse* (2000), în care o mare parte din cercetare este consacrată traducerilor poemului, realizate în a doua jumătate a secolului trecut. Actualmente este necesar să fie analizate traducerile poemului din perspectivele curente, deoarece percepția patrimoniului etno-cultural românesc într-un mediu național străin depinde în mare măsură de calitatea lor.

Scopul cercetării este abordarea actualizată a rolului traducerii literare în dialogul intercultural contemporan și a interpretării traducerilor poemului „Luceafărul” în limba rusă cu demonstrarea dependenței teoriei și practicii traducerii artistice de mediul temporal, accentuând

problema diferitor dominante literare, care dau naștere unor situații de conflict de creație și duc la decanonizarea traducerilor recunoscute ale poemului eminescian.

Obiectivele cercetării sunt următoarele:

- identificarea tendințelor actuale ale traductologiei în relația lor organică cu procesul literar general din spațiul Europei de Vest și de Est (România, Republica Moldova, Rusia);
- studierea procesului de traducere literară în comparație cu actul de creare a originalului ca o etapă necesară pentru materializarea celei de-a doua naturi lingvistice a operei auctoriale, relevând distincția dintre ele;
- analiza versiunilor recunoscute ale poemului „Luceafărul” în limba rusă;
- descrierea infiltrării introspective în cercetarea procesului de traducere artistică;
- confirmarea prin probe relevante a ipotezei dependenței traducerii artistice de mediul temporal al traducătorului și a necesității accentuării *problemei diferitor dominante* literare ale participanților la dialogul autor – traducător, care poate da naștere unor situații de conflict de creație;
- scoaterea în evidență a faptului că textul poemului „Luceafărul” generează relații asociative precedente în procesul traducerii.

Suportul metodologic și teoretico-științific a fost condiționat de sarcinile propuse, reperele epistemologice fiind stabilite prin valorificarea mai multor teorii și concepte. În procesul cercetării au fost examinate teoriile traducerii în spațiul occidental; curentele traductologiei contemporane în spațiul româno-rus și tendințele experimentale de traducere, fundamentate pe socio- și psiholingvistică. Procesul de traducere este indisolubil legat de procesul literar, fapt confirmat de *diverse teorii ale traducerii inspirate din teorii literare și lingvistice*, în care se vehiculează frecvent ideile lansate de R. Barthes, U. Eco, ale căror lucrări postulează reconstruirea sensului prin intermediul cititorului, respectiv al traducătorului. În accepția reprezentanților școlii din Amsterdam *Polysystem Theory* J.-S Holmes, E. Berman, Robel, Roubaud, Itamar Even-Zohar, literatura tradusă **devine un gen literar**. Și cercetătorii români - Eugen Coșeriu, Leon Levițchi, Elena Loghinovscki, Bogdan Ghiu, Magda Jeanrenaud, Georgiana Lungu-Badea, Gelu Ionescu, Emil Iordache, oameni de știință din Republica Moldova Iuri Krivoturov, Iraida Condrea, Dumitru Apetri, Ana Guțu, Leo Butnaru ș.a. - au adus o contribuție substanțială la știința traductologiei. În acest sens sunt de menționat lucrările de sistematizare a direcțiilor teoretice moderne în domeniu, inclusiv ale cercetătoarei Georgiana Lungu-Badea, lucrările Magdei Jeanrenaud etc.

De un interes deosebit pentru noi au fost unele direcții teoretice care, din punctul nostru de vedere, se referă direct la tema cercetării noastre. Am apelat la *teoria polisistemului*

lingvistului israelian Itamar Even-Zohar, care încearcă să găsească un loc potrivit traducerii în cadrul polisistemului literar, adică să plaseze acest compartiment ca parte integrantă a literaturii, și la așa-numita *teoria Skopos*, reflectată în lucrarea *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie (Teoria universală a traducerii, 1984)*, lansată de traductologii germani K. Reiss și H. Vermeer. Potrivit acestei teorii, alegerea strategiilor și a metodelor de traducere depinde de un anumit scop: este mai important să obții o traducere urmărind ținta exactă decât să efectuezi o traducere printr-o metodă anumită.

Am luat în vizor lucrările cercetătorilor ruși din domeniul traducerilor V.K. Miniar-Beloruțev, V.N. Komissarov, care însă nu definesc clar noțiunea de traducere artistică, rezumând principiile traducerii într-un complex unic. O altă atitudine față de problema teoriei traducerii o are V.D. Psurțev, care acordă o importanță deosebită concepției stilistice și propune un criteriu suplimentar adecvat textului artistic. Astfel, el evidențiază traducerea artistică în aspectul teoretic al activității traductologice.

În procesul cercetării traducerilor canonice, adică recunoscute, ale poemului „Luceafărul” și a noii versiuni, realizate de autoarea prezentei teze de doctorat, s-au făcut referințe la diverse metode de analiză literară și lingvistică, acestea oferind posibilități de a obține date obiective despre procesele complexe de transfer al textului poetic românesc în limba rusă.

Metodologia investigațională s-a constituit din metode care vizează:

- *analiza teoretică*: documentarea și sinteza teoretică, critica de identificare (pentru configurarea conceptului), definirea conceptelor de bază, elaborarea modelului teoretic, formularea ideilor fundamentale și a concluziilor-reper.

- *cercetarea praxiologică*: analiza textelor din perspectiva rescrierii, analiza comparativ-istorică, hermeneutică, analiza structurală și stilistico-poetică.

S-au făcut referințe la diverse metode de analiză literară și lingvistică, acestea oferind posibilități de a obține date obiective despre procesele complexe de transfer al textului poetic românesc în limba rusă. În acest scop au fost utilizate: metoda introspectivă a analizei psihologice; analiza comparată; analiza contrastant-transformatoare pentru determinarea modificărilor în limba-țintă în funcție de particularitățile lingvistice ale limbii-sursă; metoda inductiv-deductivă, metoda analizei contextuale, metoda analizei intertextuale. Retroversiunea a permis analiza traducerii din punct de vedere lexical, semantic și sub aspectul fidelității artistice față de original.

Noutatea și originalitatea științifică. Teza de doctorat „Traducerea ca parte a procesului literar: *Luceafărul* în spațiul rus” este prima lucrare științifică din Republica Moldova care rezidă în studiul sinoptic al traducerilor în limba rusă ale poemului „Luceafărul”. A fost evidențiat un sistem de factori social-istorici și culturali analizați în procesul activității de traducere și

remarcați introspectiv, ca o consecință a introspecției în actul creativ al transferului poemului eminescian „Luceafărul” în spațiul limbii ruse, efectuat de însăși autoarea tezei de doctorat. A fost propus termenul *mediul temporal* de generalizare a relațiilor multifactorial-interdisciplinare ale cercetării traductologice. Au fost elaborate schemele originale „Aspecte social-psihologice ale creării textului artistic și traducerii în altă limbă” și „Consecutivitatea explicită a procesului preliminar al traducerii cuvântului idiolect-cheie”.

Noutatea praxiologică constă în propunerea unei versiuni personale a traducerii poemului care vizează depășirea canoanelor precedente și prezintă o analiză introspectivă a traducerilor poemului „Luceafărul”, bazată pe componente conotaționale ale epocii și reminiscențe precedente într-un alt spațiu lingvistic și mediu temporal.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul cercetat constă în analiza din perspectiva actuală a traducerilor „Luceafărului” în spațiul rus și studierea mecanismelor cognitive și a aspectelor sociopsihologice ale traducerii literare, fapt care asigură posibilități noi în reflectarea ideii auctoriale și a circumstanțelor dialogului intercultural.

Importanța teoretică a studiului constă în elucidarea perspectivelor noi plecând de la de cercetare în domeniul traducerii literare atât prin sintetizarea aspectelor teoretice contemporane, prezentate în teză, cât și prin abordarea introspectivă a procesului traducerii, oferind metode specifice de analiză și interpretare a lucrării literare, luând în considerare mediul temporal al autorului și al traducătorului.

Valoarea aplicativă a tezei de doctorat rezidă în faptul că ea propune metode concrete și practice de analiză și interpretare a operei literare în vederea traducerii ulterioare. Modelul de analiză propus în temeiul noii traduceri a poemului eminescian „Luceafărul” este valabil și în raport cu alte texte ale clasicului literaturii române, dar și pentru alți autori ai literaturii universale. Cercetarea poate servi și ca material didactic, teoretic, metodic și practic pentru specialiști în domeniu, pentru studenții instituțiilor socioumane.

Rezultatele științifice înaintate spre susținere sunt următoarele:

1. Tema tezei de doctorat deschide perspective noi în studierea rolului traducerii în spațiul literar al limbii-țintă ca parte componentă din literatura și cultura ei.
2. Tendința spre stereotipurile tradiționale ale abordărilor lingvistice și literar-critice, spre unificarea aparatului științific al activității de traducere este spulberată de specificul legat de caracterul neomogen al textului tradus.
3. Este accentuat că traducerea literaturii artistice este un domeniu special în cadrul comun al teoriei și practicii de traducere.

4. Domeniul activității de traducere include vaste relații interdisciplinare – filologia, critica literară, istoria, filozofia, sociologia, psihologia, etnologia etc., reflectate în cazurile de precedentă ale textelor literare traduse, mai ales în cele poetice.

5. Poemul eminescian „Luceafărul” reprezintă o megaconcepție auctorială volumetrică, reflectată într-un text liniar, care necesită de la traducător abilitatea de a pătrunde în labirinturile acestuia pentru înțelegerea lui complexă în temeiul determinării unităților semantice de reper și al realizării rezultatului liniar al traducerii.

6. În procesul activității de traducere mediul temporal al autorului îl obligă pe traducător să țină cont de influența propriului mediu temporal, accentuat de problema diferitor dominante literare, asupra percepției și a metodicii de transformare a textului original într-un material derivat în cadrul unei limbi și culturi străine.

7. Pornind de la posibilitățile limitate ale traducătorului în interpretarea lucrării, deoarece el nu are dreptul să se implice la modul subiectiv în textul original, am atras atenția asupra faptului că el dispune de alte perspective ale lucrării, promovând sau subliniind în mod convingător anumite aspecte ale conținutului, adică dislocând stereotipurile.

Implementarea rezultatelor științifice. Tematica tezei de doctorat a fost reflectată în 19 studii științifice, publicate în revistele de profil din Republica Moldova și din străinătate, fiind prezentată în comunicări în cadrul unor conferințe naționale și internaționale. Rezultatele tezei au fost implementate în cadrul a trei proiecte de cercetare științifică desfășurate la Institutul de Filologie. Aprobarea practică a lucrării a fost realizată în urma unor participări la ședințe de master-class în domeniul traducerilor la Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), în cursuri de masterat și prelegeri pentru studenții universităților cu profil umanist; implicări în proiectul internațional al Institutului de Literatură și Artă al Republicii Kazahstan și al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei în vederea realizării materialului didactic „*Procesul literar universal: conținut, direcții, trenduri*” în contextul noului sistem al valorilor literare, în care este reprezentată paradigma textului artistic și este dezvăluit rolul traducerii artistice în lumea modernă.

Rezultatele științifice obținute au fost valorificate în monografia *De la stereotip la originalitatea traducerii. Poemul „Luceafărul” de Mihai Eminescu în spațiul rusolingv.*

Aprobarea rezultatelor științifice. Teza a fost discutată și aprobată în cadrul Sectorului de literatură premodernă și modernă al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”: întâi sub forma de rapoarte și examene susținute la sfârșitul fiecărui an de studiu, apoi integral, în ședința sectorului din 6.09.2018.

Publicațiile la tema tezei. Ideile și concluziile principale ale cercetării au fost prezentate în diverse comunicări științifice în cadrul a cinci conferințe naționale și internaționale și în 14 articole științifice, publicate în reviste de profil.

Volumul și structura tezei. Teza (152 de pagini) este alcătuită din adnotare (în limbile română, rusă și engleză); introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia (158 de surse); 9 anexe, care includ schemele originale „Aspecte social-psihologice ale creării textului artistic și traducerii în altă limbă” și „Consecutivitatea explicită a procesului traducerii cuvântului idiolect-cheie”; „Luceafărul” eminescian; șase traduceri ale poemului în limba rusă; declarația privind asumarea răspunderii; CV-ul autoarei.

Cuvinte-cheie: traducere, traducere artistică, poemul eminescian „Luceafărul”, retroversiune, mediu temporal, proces literar, idiolect, sociopsihologie, stereotip, precedentă textuală.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** se argumentează actualitatea și importanța studierii temei, sunt formulate scopul și obiectivele lucrării, ipoteza și problema științifică importantă soluționată în domeniul traducerii ca parte a procesului literar, este prezentat suportul teoretico-metodologic al tezei, caracterul ei științific novator și este descrisă valoarea teoretico-aplicativă a cercetării, precum și rezultatele științifice obținute.

Primul capitol, **Traducerea ca parte componentă a procesului literar în gândirea teoretică din Europa de Vest și de Est (România, Republica Moldova, Rusia)**, este dedicat situației traductologiei în etapa actuală, în legătură inseparabilă cu procesul literar, până la evoluția și autoafirmarea ei la mijlocul secolului trecut ca știință autonomă, fenomenul fiind alimentat de explozia informațională postbelică, care a dus la schimbări esențiale în domeniul științei traducerii. Acesta include trei subcapitole ce conțin o analiză a lucrărilor teoretice la tema prezentată, în care s-au elaborat taxonomii utile cercetării.

Subcapitol 1.1, **Direcții teoretice în traductologia occidentală**, prezintă o clasificare și sistematizare a curenților teoretice în Europa de Vest în domeniul traducerii în a două jumătăți a sec. XX, din 1972 – anul nașterii uneia dintre cele mai tinere științe – a teoriei traducerii ca disciplină științifică până la începutul sec. XXI cu incursiuni în perioade precedente. Lingvistul britanic James Holmes a evidențiat necesitatea recunoașterii teoriei traducerii drept un domeniu independent de cercetare științifică. Holmes a formulat ca sarcină principală a noii științe stabilirea principiilor generale care pot duce la explicarea legităților și prezicerea manifestărilor reale în dezvoltarea teoriei traducerii.

Nenumăratele curente ale concepțiilor teoretice vest-europene moderne în domeniul traducerilor sunt axate pe ideile lui R. Barthes, U. Eco, ale căror lucrări postulează reconstruirea

sensului prin intermediul cititorului, respectiv, al traducătorului și al cititorului. Ne referim și la reprezentanții școlii din Amsterdam *Polysystem Theory*, condusă de J.-S. Holmes, teoreticienii E. Berman, Robel, Roubaud, Itamar Even-Zohar, în accepția cărora **literatura tradusă devine un gen literar**. Teoria inspirată de semiotică este reprezentată de Ch. Durieux, G. Mounin, A. Feodorov, K. Reiss și Vermeer, D. Catford, Seleskovitch și M. Lederer, H.P. Krings, H. Garfinkel etc., ale căror lucrări au determinat apariția noilor direcții teoretice, care cunosc mai multe subtipuri în funcție de aspectul cercetat: lingvistică contrastivă, paralelism între traducere și interpretare, pragmatică, psiholingvistică etc. Încă din Antichitate, fenomenul traducerii în cadrul comunicării umane ocupă un loc foarte important. Legenda Turnului Babel a consemnat acest fenomen „neînțeles până la capăt nici până astăzi, al nemaipomenitei diversități a limbilor” [3, p. 31].

A fost acordată atenție predecesorilor teoriei traducerii ca disciplină științifică – întemeietorilor lingvisticii structurale Roman Jakobson, Paul Newmark, Jean-Paul Vinay și Jean Darbelnet, care au studiat aspectele-cheie ale teoriei traducerii precum semnificația și echivalența. Iar reprezentanții lingvisticii funcționale – Katharina Reiss, Hans Vermeer, Juliane House și Mona Baker – au ajuns la concluzia că legitățile procesului de traducere sunt determinate nu numai de structura limbii, ci și de utilizarea ei într-un anumit context social. Se notează că René Wellek, Austin Warren, ca predecesori direcți ai teoriei traducerii numită „teoria straturilor” (1949, 1956, 1963), au un merit important în deschiderea unor căi noi nu numai în literatura comparată, ci și în traductologie, anume în studiile de specialitate, pornind de la examinarea metodelor folosite în prezentarea și analiza diferitor straturi ale operei literare. Ei revin la ideea evoluției literaturii, discutând „natura istoriei literare și posibilitatea existenței unei istorii interne a literaturii concepută ca istorie a unei arte” [12, p. 208-209].

O atenție sporită a fost acordată curentelor teoretice care au, în concepția noastră, o relație directă cu tema cercetării. În acest scop, am apelat la teoria polisistemului în lucrările lingvistului israelian Itamar Even-Zohar, care încearcă să găsească un loc potrivit **traducerii artistice** în cadrul polisistemului literar, adică să considere acest compartiment ca parte integrantă a literaturii. **Autorul a încercat să elaboreze o teorie în care aspectele teoretice sunt strâns legate de cele practice. Până acum aceste elemente ale traducerii se studiau uneori separat.**

Analizând situația respectivă, observăm lucruri care trezesc semne de întrebare referitoare la diversele teorii ale traducerii, legate de criteriile realizării acestui proces. Pentru a elucida acest aspect, noi am apelat la *teoria Skopos*, reflectată în lucrarea *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie (Teoria universală a traducerii, 1984)*, semnată de traductologii germani K. Reiss și H. Vermeer. Noțiunea *skopos* este de origine grecească și înseamnă „scopul

oricărei activități” [23, p. 54-55]. Conform teoriei în discuție, traducerea, în primul rând, este un gen de activitate practică, iar succesul oricărei activități depinde de reușita scopului stabilit.

Investigând procesul literar modern, K. Reiss trage concluzia că este necesară o activitate de traducere cu un scop bine determinat, adică se impune o gradare a calității traducerii în raport cu genul literar inclus într-un tip de literatură.

Importantă este poziția lui Jacques Derrida în lucrarea sa *În jurul turnurilor lui Babel* asupra problemei traducerii: **esența ei este de a echivala originalul și traducerea**: „Originalul este primul debitor, de asemenea, primul petiționar, începe cu o lipsă și o cerșetorie a traducerii. Această cerere nu este numai din partea constructorilor turnului: datându-și numele, Dumnezeu a apelat la traducere” [17, p. 41].

Subcapitolul 1.2 „**Știința traducerii în spațiul lingvistic român și în cel rus**” cuprinde o analiză a celor mai importante contribuții ale savanților români la traductologia contemporană, care s-au manifestat în sistematizarea investigațiilor teoretice nu numai în domeniul traductologiei europene și al celei americane, ci și în cea autohtonă, românească. În lucrările lor ei dau dovadă de o analiză scrupuloasă a traducerilor, a problemelor din domeniu [5, p. 10]. Problema influenței psihologiei și a mentalității naționale asupra activității traducătorului s-a aflat în sfera de interese a unor cercetători români: Eugen Coșeriu, Leon Levițchi, Elena Loghinovski, Bogdan Ghiu, Magda Jeanrenaud, Georgiana Lungu-Badea, a oamenilor de știință din Republica Moldova Iuri Krivoturov, Iraida Condrea, Dumitru Apetri, Ana Guțu ș.a.

Există ceva comun între reflecțiile Magdei Jeanrenaud și principiile teoriei polisistemului în ceea ce semnifică locul traducerii și al traductologiei în sistemul literaturii naționale. Ea compară cercetările teoretice ale lui Ianos Kohn, reprezentantul curentului tradițional, care afirmă că „În România, teoria traducerii rămâne strâns legată de practică” [6, p. 539], cu lucrarea Georgianeii Lungu-Badea, scrisă cu 15 ani mai târziu „privind ideile și metaideile traductive românești” [33], care, precum precizează Magda Jeanrenaud, „urmărite de nu mai puțin de șase secole, unde putem citi un diagnostic oarecum diferit de cel dat de Kohn, și nu mai puțin categoric” [5, p. 2], vorbesc despre absența în traductologie a tradiției specifice românești. Explicația acestei confruntări rezidă în faptul că „La «fractura» dintre un «înainte» și un «după» s-au mai adăugat alte două elemente cu efect conjugat, de natură să dilueze până la dispariție unele tradiții specifice spațiului românesc: pe de o parte, procesul de globalizare și mondializare, inclusiv în câmpul simbolic, pe de alta, poziția «marginală» a limbii și culturii române față de limbile și culturile de mare circulație” [5, p. 8].

Se expune poziția actuală a literaturii române din Republica Moldova, care stabilește sfera intereselor sale naționale – și acest proces se află la prima etapă. El rămâne deschis influenței europene, române, ruse, dar și influenței practice a țărilor vecine, formându-și totodată

și propria școală independentă de traducere textologică. Se notifică întregul complex de scopuri propuse, acestea incluzând probleme și deficiențe ale tehnicii de traducere din statele spațiului postsovietic, care necesită o desociologizare a școlilor de teorie a traducerilor.

Despre acest aspect al realităților noastre scrie și Irina Condrea în lucrarea sa *Traducerea din perspectiva semiotică* [3, p. 24-25].

În studiul dat se subliniază că, deși starea actuală a traductologiei din Republica Moldova se află într-o situație destul de dificilă, lucrările semnate de Irina Condrea, Dumitru Apetri, Iuri Krivoturov, Ana Guțu, Leo Butnaru constituie baza de la care pornește noua tratare a traductologiei, întemeiată pe prezentarea unor creații ale autorilor străini, fără o limbă intermediară, precum o vreme îndelungată fusese limba rusă. Se relevă funcționarea la Universitatea de Stat din Moldova, la Facultatea de Limbi Străine, a Departamentului traducere, interpretare și lingvistică aplicată, în cadrul căruia se face mult pentru consolidarea cercetării în rețea și colaborarea interuniversitară în domeniul traducerii specializate; traducerea textelor literare din engleză/franceză în română/rusă; traducerea textelor de specialitate din engleză/franceză în română/rusă; pragmatica traducerii; comunicarea interculturală din perspectivă traductologică etc.

Lucrările savantului Iuri Krivoturov [20] scot în evidență una dintre problemele-cheie ale traductologiei – relațiile reciproce dintre autor și traducător din punctul de vedere al multiplelor teorii sociolingvistice cu accent pe aspectul psihologic.

În prezența unui număr enorm de studii referitoare la traducerea artistică, aspectele teoretice ale particularităților ei în plan istoric, teoretic și practic de utilizare denotă un larg și inedit câmp al cercetărilor, deoarece timp îndelungat (chiar și în perioada actuală) față de aceasta se aplica o abordare de sinteză, fără a se evidenția într-un domeniu aparte și analizându-se ca o traducere în general sau, pur și simplu, ignorându-se.

Se constată faptul că lucrările cercetătorilor ruși în domeniul traductologiei V.K. Miniar-Belorcev, V.N. Komissarov, care prezintă o analiză minuțioasă a criteriilor activității traductologice, nu definesc clar noțiunea de traducere artistică, rezumând principiile traducerii într-un complex unic. O atitudine mai nuanțată față de problema teoriei traducerii o are V.D. Psurțev, care acordă o importanță deosebită concepției stilistice și propune un criteriu suplimentar adecvat textului artistic. În acest context, un criteriu suplimentar ajunge a fi rolul componentelor imagistico-asociative. Astfel, el evidențiază traducerea artistică în aspectul teoretic al activității traductologice.

Subcapitolul 1.3 Tendințe experimentale în domeniul traducerii din perspectivă socioistorică și psiholingvistică propune o incursiune în spațiul investigativ. Sunt expuse contribuțiile în domeniu de la sfârșitul secolului al XX-lea – primul deceniu al secolului al XXI-

lea ale savanților din Europa Occidentală și de Est, unde s-a intensificat interesul pentru teoria traducerii artistice, insuficient studiată în special pe segmentul influenței psihologiei și a mentalității naționale asupra activității traducătorului. Acest fapt l-au remarcat Ladmiral (1997), A. Berman (1985), H. Meschonnic (1999), G. Steiner (1978), Tatiana Slama-Cazacu (1999), D. Psurțev (2001) etc. Chiar și faptul că supravegherii și analizei științifice a procesului de traducere literară îi sunt accesibile doar datele „de intrare” și „de ieșire”, în timp ce acest proces intelectual se produce pe ascuns, transformă teoria traducerii artistice într-o disciplină comparabilă. Astfel, concluziile referitoare la mecanismul traducerii se trag în temeiul comparării datelor inițiale cu cele finale. Produsul material rezultat din procesul intelectual de conversiune traductologică nu este o creație pur lingvistică, ci și literară. Din acest motiv este firesc să se aleagă ca date inițiale de comparație creațiile artistice care urmează a fi traduse și traducerile ca date finale, create de traducător.

Multă atenție se acordă studiilor lui Bogdan Ghiu, care în actualele sale articole dedicate traducerilor revine la ideea că practica traducerii, în special **infiltrarea în laboratorul procesului de traducere**, va da un nou imbold gândirii teoretice în domeniul traducerii artistice: „Câmpul de cercetare al unui traducător este unic și diferit de al oricărui alt tip de cercetător. Iar asta încă nu știe și nu spune nimeni. Privită astfel, traducerea este un obiect de (meta-)cercetare cu totul nou, chiar virgin...” [4].

Trebuie să relevăm doar factorii mai importanți și fundamentali ai interacțiunii celor două individualități creatoare, două sisteme psihosociale și etnolingvistice în crearea și recompunerea operei [22, p. 139]. În această ordine de idei, se impune a fi evidențiată teoria experimentală a traducerii și etnotraducerea. Teoria experimentală (Krings, 1986), fundamentată pe psiholingvistică, intenționează să înțeleagă ce se întâmplă în mintea traducătorului în baza metodelor de observație introspectivă aplicate fenomenului traducerii. Studiile de acest gen au condus la o nouă perspectivă din domeniul traductologiei: etnotraducerea (Garfinkel, 1967, 1970, 1984).

În cadrul prezentului studiu a fost propusă noțiunea *mediu temporal*, care include *o totalitate de factori etnosociale, istorici, culturali, personali, mentali și psihologici în perioada de formare, de existență și de activitate creatoare a personalității de creație* [9, p. 77]. Termenul *mediu temporal* exprimă spiritul epocii printr-un ansamblu de idei etnosociale, istorice, culturale, mentale și psihologice, individuale și colective, dominante în perioada de formare. Activitatea creativă a personalității creatoare îi va permite traducătorului să pătrundă cât mai adânc în viziunea artistică a autorului și să înțeleagă sensul lucrării traduse. Însuși conținutul termenului, în principiu, nu e nou, doar că el comportă în sine sinteza semantică a mai multe constituențe și conține relația plastic-asociativă a acestora. Nu e cazul însă de a uita de mediul temporal al

traducătorului și de capacitatea acestuia de a-l înfrunța ca pe propria subiectivitate, dar și de acțiunea asupra *mediului temporal actual*, accentuând **problema diferitor dominante literare** ale participanților la dialogul autor/traducător.

Tendențele experimentale din perspectivă socioistorică și psiholingvistică dezvăluie multe aspecte despre tandemul autor/traducător, arătând caracterul creator al ambelor părți ale dialogului de traducere, similitudinea și diferența dintre ele. Traducerea are un caracter dublu: secundar, fiindcă depinde de textul auctorial, și primar – fiindcă este creația traducătorului.

În special, penetrarea în laboratorul procesului de traducere dă un nou imbold gândirii teoretice în domeniul traducerii artistice.

Al doilea capitol al tezei, intitulat **„Registrul de traduceri ale poemului eminescian *Luceafărul* în spațiul de limbă rusă”**, compartimentul esențial al lucrării, conturează principalele idei, concepte, teorii, practici ce stau la baza acestei direcții de cercetare. În primul rând, au fost analizate sursele, evoluția poemului „*Luceafărul*” și locul lui în literatura universală, premisele istorice ale traducerilor poemului „*Luceafărul*” în limba rusă și canonizarea lor. Capitolul cuprinde cinci subcapitole.

În subcapitolul 2.1 **„Premisele istorice ale traducerilor poemului *Luceafărul* în limba rusă”** se elucidează conceptul de canon ca set de norme/criterii estetice specifice unei perioade și se urmărește evoluția canonizării versiunilor capodoperei în limba rusă. Schimbul care se produce între cele două comunități culturale care intră în interacțiune prin intermediul traducerii, în cazul fiecărui contact cu o nouă individualitate, nu are ca rezultat un simplu transfer, ci duce la prima vedere la o sporire.

Tălmăcirea unui text poetic este o aventură deloc ușoară pentru orice traducător. Totodată, creația lui Eminescu devine tot mai ispititoare pentru diverși și numeroși traducători.

Manuscrisele lui Eminescu ne demonstrează că ideea poemului l-a obsedat pe poet încă din anul 1869, găsindu-și reflecția în proiecte dramatice, povești, poeme, de unde vedem că, direct sau indirect, poetul a lucrat pentru înfăptuirea capodoperei sale toată viața lui creativă. Altfel vorbind, „*Luceafărul*” este o sinteză a operei lirice eminesciene, în care se regăsesc toate temele, categoriile și simbolurile existențiale. „Procesul de elaborare a capodoperei transcrie etapele succesive ale transformării unui motiv folcloric romanticizat în imaginea cea mai profundă a eminescianismului.” [10, p. 36-37] Receptarea creației lui Mihai Eminescu în spațiul de limbă rusă conturează o „sinusoidă capricioasă» cu zboruri și căderi, cu dezamăgiri pe orizonturile așteptărilor și cu surprize, care prezintă mărturii numeroase de evaluări și puncte de vedere, de fantezii culturologice, de abordări hermeneutice foarte diverse ale mitului eminescian” [2, p. 440].

O atitudine liberală față de problema traducerilor surpă criteriile de calitate ale acestui gen de activitate literară. Anume de traducător depinde percepția unui autor străin, dar și percepția culturii și literaturii poporului din care acesta face parte. Anume de el depinde „lărgirea spațiului vital și influența asupra lui a operei respective” [1, p. 17].

Subcapitolul 2.2, **„Pierderi și câștiguri în versiunile din 1950 și 1981: raportul explicit și implicit al interpretărilor executate de către I. Mirimski și I. Kojevnikov”**, urmărește etapele formării unui canon de traducere a poemului „Luceafărul”, având la bază prima traducere a capodoperei în limba rusă. Printre lucrările analitice importante dedicate creației marelui poet român și acestei capodopere poate fi numită o singură lucrare din Rusia a lui Iuri Kojevnikov – *Mihail Eminescu și problema romantismului* (1968) [19]. Analizând în prima parte a lucrării noastre problema situațiilor conflictuale în procesul traducerii dintre autorul operei și traducător în percepția personală a textului, ne-am referit atât la mediul temporal al autorului, cât și la cel al traducătorului: *dominantele* lor literare, ca parte a mediului temporal, sunt *diferite*. Dominanta contextului literar la M. Eminescu este romantismul, iar dominanta traducătorului și cercetătorului creației eminesciene I. Kojevnikov este realismul socialist cu tratarea de clasă a romantismului. Ignorarea multor factori legați de mediul temporal al primilor traducători a redus cu mult semnificația sistemului imagistic al poemului, lipsind originalul de aspectul poetic și polisemantic. Doar simplificarea acestei creații eminesciene până la nivelul unei povești ar fi fost în stare să dea profundului sens al poemului un ordinar caracter instructiv, moralist, didacticist, legat de nestatornicia firii omenești, întruchipate de tipicul personaj feminin. Mijloacele lingvistice și stilistice ale interpretării în limba rusă a poemului „Luceafărul” de către I. Mirimski și I. Kojevnikov au dus la: a) tendențiozitate în determinarea genului; b) ignorarea caracterului alegoric și a profunzimilor filozofice; c) restructurarea textului: astfel, dispar strofele 36 și 77, deteriorându-se structura, conținutul și încărcătura de sens a textului poematic; d) abundența de arhaisme rusești; e) includerea unor elemente etnofolclorice străine; f) incompatibilitatea stilistică a unităților lexicale prozaice cu o falsă poetizare, clișee de sentimentalism și romantism; g) o reducere evidentă a artisticității, inclusiv a muzicalității originalului.

Toate acestea nu înseamnă totuși că prima versiune rusească a *Luceafărului* nu are și unele reușite. Prin intermediul acestei pagini necunoscute anterior au fost lărgite frontierele de cunoaștere a comorilor spirituale din literatura și cultura universală.

Subcapitolul 2.3, **„Versiunea lui David Samoilov: între intuiție și obiectivitate”**, ilustrează destinul dramatic al acestei traduceri. Ea a fost ținta unor atacuri nefondate atât din partea criticilor moldoveni, cât și a celor din România. „Alături de o înaltă ținută artistică, care îi atribuie statutul unei opere de sine stătătoare, versiunea lui Samoilov se definește și prin gradul crescut de fidelitate față de original”, notează Elena Loghinovski [7, p. 218]. Tălmăcirea lui D.

Samoilov poate să concureze și astăzi cu cele mai izbutite traduceri din Eminescu în limba rusă. Cunoștințele universale, inteligența scripitoare și *intuiția* – condiția *sine qua non* a talentului autentic de traducător – au jucat în acest caz un rol dominant.

Și totuși nici Samoilov nu a reușit să scape definitiv de clișeele create de primii traducători. La fel ca cei doi, el constrânge poemul în cadrul specific al poveștii, împiedicându-se la primele două strofe, în unele privințe chiar depășind versiunea anului 1950 și creând un surplus de elemente etnofolclorice rusești.

În subcapitolul 2.4 „**Consecințele constrângerii la genericul basmului: varianta lui Grigori Perov**” se cercetează traducerea scriitorului din RSSM Grigori Perov, care cunoștea limba română. În această versiune există unele aspecte reușite, cum ar fi chipul lui Cătălin. Dar, având ca reper modelul traducerii din 1950, Perov a ignorat caracterul alegoric și profunzimile filozofice ale poemului, a preluat surplusul de arhaisme și elementele etnofolclorice străine, a acceptat incompatibilitatea repetată a diverselor stiluri lexicale, dar a comis și abateri esențiale de la original. Perov a ales calea cea mai ușoară – a omis catrenul 24, care necesită pătrunderea în gândirea filozofică și în concepția despre lume a poetului și care este în contradicție cu interpretarea poemului drept o poveste. El schimbă în mod arbitrar și conținutul catrenelor: întregul dialog dintre fată și Hiperion e redat în interpretarea liberă a traducătorului.

Am putea constata că cel mai complicat lucru pentru Perov, care *nu era poet*, a fost reproducerea poetică a textului eminescian. „Această lipsă de unitate artistică a textului nu îi asigură versiunii lui Perov decât un loc modest în procesul complex al devenirii *Luceafărului* rusesc.” [7, p. 6] Ignorarea realității etnoistorice i-a permis traducătorului Gr. Perov (dar și altor translaatori) includerea elementelor mitologice străine în tălmăcirea poemului eminescian „Luceafărul”, ceea ce a denaturat în mod semnificativ textul originalului.

În subcapitolul 2.5 „**O nouă etapă în interpretarea poemului de Aleksandr Brodski**” este analizat un alt tip de relație autor/traducător, ilustrat de traducătorul basarabean ca redarea cea mai fidelă a originalului eminescian într-un alt mediu temporal în comparație cu predecesorii lui.

Traducerea lui Brodski este orientată, deschis și ferm, către un receptor anume – cititorul rus din secolul al XX-lea, care „și-a însușit”, în mare, literatura europeană din secolul trecut, dar îl cunoaște încă prea puțin pe Eminescu. Tocmai această atitudine liberă și temerară conferă muncii traducătorului un caracter cu adevărat creator și transformă a cincea versiune rusească a „Luceafărului” într-un text modern, capabil să satisfacă exigențele unui cititor de la finele secolului al XX-lea.

O cu totul altă abordare față de textul poemului eminescian e vizibilă chiar de la traducerea primei strofe, una esențială. Al. Brodski nu ezită în privința identificării apartenenței de gen a

poemului. În versiunea sa nici nu există cuvântul „poveste”. Astfel, Al. Brodski depășește cadrul clișeului „poveste” creat de predecesori și pe tot parcursul interpretării a poemului creează tabloul alegoric al narațiunii ca o construcție lirico-epică. De aceea, traducerea lui e prima încercare de a reda poemul ca pe un subiect poetic cu elemente mitologice și de legende populare, îmbinate cu prezența discretă a autorului, care își prezintă personajele și, totodată, își expune într-o formă indirectă sentimentele și propriile gânduri. Probabil, fiind una dintre cele mai apropiate de original și diferită de versiunile anterioare, traducerea lui Al. Brodski a declanșat pentru prima dată dubii referitoare la genul de poveste al poemului, permițând o mai largă percepție a „Luceafărului”. Această evidență a lărgit cu mult spațiul filozofico-existențial al poemului și, în tendința sa de a rămâne devotat originalului, traducătorul are grijă să nu dăuneze aspectului artistic al lucrării. Explicațiile acestui fenomen sunt mai multe: mai întâi, Brodski cunoștea limba română; în al doilea rând, el s-a afirmat și anterior ca un bun traducător al poeziei române, în al treilea rând, mediul său temporal se evidențiază în mod deosebit, comparativ cu cel al predecesorilor săi, printr-o atitudine de liber-cugetător.

Cercetările critice referitoare la traducerile în limba rusă ale poemului eminescian „Luceafărul”, operate în diverși ani (de la mijlocul secolului trecut până în primele decenii ale celui curent), susțin **ipoteza noastră** despre influența mediului temporal asupra primei traduceri a lui I. Kojevnikov și I. Mirimski a poemului „Luceafărul” (1950) și transformarea ei într-un stereotip constant pentru traducerile ulterioare. Totodată, fiecare variantă comportă în sine caracteristicile individuale ale traducătorului, demonstrând tentativele acestuia de a se apropia, într-o măsură mai mare sau mai mică, de original. David Samoilov, în procesul de traducere, s-a ghidat după intuiția și imparțialitatea poemului; Grigori Perov s-a condus de genotipul basmului, distorsionând semnificația poemului; traducerea lui Aleksandr Brodski s-a prezentat ca o nouă etapă a interpretării poemului în spațiul de limbă rusă.

În cercetarea de față am demonstrat că influența mediului temporal se resimte nu atât în respectarea liniară a textului în cadrul canoanelor socioculturale ale epocii, cât, într-un mod camuflat (conștient sau nu), în procesul transferului faptului real la nivel semantic, stilistic, sintactic, structural etc. Într-o oarecare măsură, această problemă a fost abordată și de cercetătorii români, inclusiv de M. Cimpoi, M. Mincu, N. Râmbu.

Al treilea capitol al tezei, „**Viziunea cognitiv-psihologică asupra interpretării textului poemului *Luceafărul*”**, propune un model de descriere a infiltrării introspective în cercetarea procesului de traducere artistică, având ca temei analiza introspectivă a procesului de traducere realizată de autoarea tezei de doctorat în timpul creării propriei variante în limba rusă. În acest scop au fost alese două variante de traducere ale poemului eminescian „Luceafărul”, elaborate de ea – versiunea editată în 2015 și alta în 2018. S-a efectuat o analiză complexă a textelor acestor

traduceri la toate nivelurile lor – lingvistic, sintactic, semantic, hermeneutic, istoric, social, psihologic etc., adică având în vedere atât mediul temporal al autorului, cât și al traducătorului.

Capitolul este constituit din cinci subcapitole.

Subcapitolul 3.1 „Aspectele tipologiei textului în traducere: text – discurs – idiolect – gen”

Analizând versiunile anterioare ale traducerii poemului „Luceafărul” în limba rusă, am atras atenția asupra unor discordanțe ale textului în comparație cu originalul. Am ajuns la această concluzie deoarece de la primele strofe, în ideea de descifrare a sensului poemului „Luceafărul”, transpar diverse enigme. Chiar la prima vedere, sub stratul superficial al conținutului apare imediat un spațiu neverbalizat, dar vădit perceptibil, care lărgeste percepția textului liniar. Ideea auctorială are un spațiu mult mai voluminos decât se vede în lucrare. În același timp, dezvoltând subiectul, autorul se sprijină pe niște nuanțe semantice înțelese de contemporanii mediului său temporal, ele dând posibilitatea de a se vedea în spatele acestor puncte de reper mai multe sensuri, cele care creează *spațiul din afara textului*, iar acesta permite să se ajungă la esența ideii auctoriale.

Pornind de la chestiunea înțelegerii/interpretării textului poemului „Luceafărul”, într-o măsură mai mare sau mai mică, atingem și problema hipertextualității (megatextualității). Luând în considerare faptul că nu există încă o definiție clară a noțiunii de hipertextualitate, ca trăsătură esențială a neliniarului webtext, ne conformăm poziției cercetătorilor georgieni Vardzelașvili și Pevnaia în raport cu hipertextualitatea ca o trăsătură generală a textului, ea fiind „legată de gândirea asociativă a omului, iar în interiorul sistemului textual, cu principiul de interacțiune dintre extratext și intertext. (...) Mai mult, **chiar un cuvânt-cheie separat al unei lingviculturi** (concept de bază) poate fi citit **ca un text generator de relații hipertextuale**” [16, p. 12].

Având în calitate de material empiric de analiză fragmente de text ale poemului „Luceafărul”, au fost urmărite **încercările** traducătorului de a găsi cea mai precisă, mai deplină, mai clară și mai expresivă **unitate lexicală** pentru exprimarea ideii sau a stării de spirit în procesul traducerii. În cazul nostru, analiza introspectivă reprezintă o îmbinare a două șiruri logice: extern (lectura textului, stabilirea specificului, fixarea cuvintelor-cheie) și intern (percepția emoțională și psihofiziologică, cugetarea, includerea sistemului cognitiv, conflict la nivel intercultural, stabilirea procedurilor de cunoaștere și înțelegere a autorului), ajungându-se la acțiuni reciproce pentru întocmirea comentariilor și alegerea, în final, a unității lexicale pentru redarea adecvată a **idiolectului eminescian**.

Sarcina analizei constă în confirmarea sau contestarea ideii că anumite cuvinte-cheie esențiale din poemul „Luceafărul”, citite ca un text liniar, pot fi și generatoare de importante relații hipertextuale (în afara textului). Referindu-ne la lexicul modern computerizat, aceste

cuvinte ale idiolectului pot fi considerate ca un fel de elemente-navigatori în respectivul spațiu hipertextual.

Continuitatea explicită a procesului de traducere reprezintă următorul șir semantico-logic: **studiul exterior** → determinarea specificului → stabilirea semnului lexical-cheie → **decurgerea activității interne** → procesul psihofiziologic → cugetarea/starea de spirit → sistemul cognitiv → conflictul la nivel intercultural → stabilirea unor percepții și acțiuni reciproce → **intra- și extraacțiuni** în alcătuirea comentariului → alegerea și reproducerea idiolectului adecvat.

Evident, o trăsătură caracteristică a textului analizat e structura sa internă inedită. În acest sens, semnalăm o semnificativă notă a lui Perpessicius: „Poemul abia de mai păstrează ceva din matca folclorică, fiind cu intensă originalitate, în care florile de câmp ale sugestiilor folclorice s-au transformat în rarele flori albastre ale unei înalte expresii artistice” [11, p. 258].

S-a încercat să fie stabilit definitiv specificul de gen al poemului „Luceafărul”, care nu este o poveste cu elemente de legendă medievală cu trăsături de poem romantic, ci, dimpotrivă, o lucrare poetică lirico-simbolică cu elemente din miturile și folclorul românesc.

În acest sens, o metodă familiară nouă s-a dovedit a fi *concepția și metodologia sociologiei literaturii, care are ca sarcină examinarea influenței mediului social asupra operei literare pornind de la condițiile de producere a operei, până la cele de distribuție și receptare, baza structural-funcțională în teoria câmpurilor sociale* a lui Pierre Bourdieu [15], în care sunt redată consecințele momentelor concret-istorice și ale celor „transistorice”, pentru fiecare secțiune de timp. El susține că este inutil să „impui” istoriei legi generale pornind de la un sistem coordonator de moment.

Important este „istoricul obiectului”: e necesar ca de fiecare dată cercetătorul să simtă contextul istoric al unei creații concrete.

În subcapitolul 3.2 „**Caracteristicile structural-stilistice și ortoepico-metrice ale poemului și pragmatica transferului textului eminescian în limba receptoare**” se propune o analiză complexă a textului: stratul structural, lexical, sintactic, ortoepico-metric, stilistic.

Vorbind despre structura și stilul „Luceafărului”, s-a afirmat că poemul reprezintă o îmbinare a genurilor epic, liric și dramatic. Astfel, existența unui povestitor care narează la persoana a treia istoria Luceafărului și a iubirii sale, prezența personajelor și construcția gradată a subiectului, precum și stilul narativ sunt elemente ale genului *epic*. Pe de altă parte, dialogul este caracteristic genului *dramatic*. Dar, cu toate acestea, prin forma narativ-dramatică, „Luceafărul” este o *creație lirică*, datorită faptului că personajele și fenomenele sunt simboluri lirice ale sensibilității poetului, sintetizând ideile lui filozofice, schema epică fiind doar cadrul în care aceste idei și atitudini sunt expuse.

Nerespectarea *unității structurale* a poemului eminescian la prima traducere (1950) în limba rusă, *determinată de atribuirea lucrării la genul de poveste*, a provocat diverse abateri de la original, creând o sumedenie de interpretări ulterioare. Această situație s-a creat și din motive de necunoaștere a limbii originalului, lucru despre care am amintit anterior, ea mai fiind influențată și de presiunea social-ideologică colectivă. A.T. Jusanbaeva pune problema sub aspectul culturologic al dialecticii, îmbinând cunoașterea codului verbal al unei limbi străine cu înțelegerea concepției despre lume a exponenților acestei limbi, adică cu sistemul conceptual al unei societăți lingvistice străine [18, p. 79-82]. Tot ea remarcă posibilitatea presiunii din partea sistemului lingvistic matern în momentul însușirii unei limbi străine, fapt observat și de A.A. Reformatski, iar noi, în acest sens, mai adăugăm și influența mediului temporal. Structura poemului „Luceafărul” constituie o unitate indisolubilă dintre arhitectura lui și subtextul alegoric, fapt ce reprezintă un larg spațiu volumetric al ideii auctoriale, sugerat în versiunea liniară a originalului, cu mediul temporal al autorului, impregnat de aluzii cultural-istorice, filozofice și altele, fără decodificarea cărora e complicat a pătrunde în motivările auctoriale.

Tema romantică a poemului este determinată de diverse surse ale lucrării: folclorul, filozofia, izvoare mitologice, influențe din literatura universală, motivul incompatibilității, sensuri alegorice, exprimarea gnomică. Personajele poemului sunt reprezentanți ai unor lumi diferite: lumea Universului – Lumea terestră.

Respectarea normelor ortoepice ale limbii ruse are un rol enorm în soluționarea unor probleme de transformare semantică a textului poetic românesc în cadrul procesului de rimare.

În procesul de producere a versurilor un *factor de apropiere* între cele două limbi este accentul mobil, care admite prezența sistemului *silabo-fonic* de versificare, determinat de numărul de silabe, de accente și de amplasarea lor în vers. În poezia clasică, atât în cea rusă, cât și în cea română, versificarea silabico-accentuată este una de bază. E de remarcat că alternarea silabelor accentuate și neaccentuate, proporționalitatea vocabulelor acordă expresiei poetice ritmicitate, o anumită organizare, adică *ritm*, ceea ce este unul din semnele distinctive ale poeziei. O *diferență esențială* dintre limbile rusă și română se observă în reducerea vocalelor în pozițiile de anteaccent și postaccent, dar și în asurzirea consoanelor la final de cuvânt.

În subcapitolul 3.3 „**Particularitățile hermeneutico-lingvistice de decodare a poemului Luceafărul: spațiu și timp, vis și reflecție, precedența**” se analizează abordarea hermeneutică a traducerii poemului, care are scopul de a urmări **recrearea adecvată a textului și nu reproducerea**. *Textul precedent* are o importanță decisivă în procesul de pătrundere în substratul filozofic-conceptual al poemului „Luceafărul”. Analiza unităților-cheie ale textului oferă posibilitatea de a urmări șirul conceptual-asociativ pentru înțelegerea idiolectului eminescian cu accesarea unor nume istorice, care nu fuseseră anterior pomenite, dar care au avut o influență

directă sau relativă asupra creației eminesciene (se are în vedere Blaise Pascal și rolul său în dezvoltarea ulterioară a filozofiei și psihologiei europene).

Se demonstrează că structura poemului reprezintă nu numai o unitate arhitecturală, ci și componenta psihoemoțională a discursului său. Studiul ei aprofundat deschide noi perspective în determinarea noțiunilor semnificative (cheie) la descifrarea „codului” eminescian. Se rescrie scenariul eminescian al înțelegerii morții, incluzând trei trepte de inițiere: seninătate sufletească, ruptură de timp, înstrăinare și contemplare într-o non-ființă; situația când la un serios conflict dintre conținut și formă (sau dintre stil și sens) traducătorul trebuie să respecte următoarea regulă: dacă este imposibil un compromis rezonabil, atunci e de preferat alegerea conținutului cât mai aproape posibil de forma originalului. Simplitatea aparentă a mijloacelor lexicale, a formei creează un inevitabil sentiment atemporal și în același timp unul care străbate straturi seculare ale stărilor de suflet. Este observat **efectul de schimbare bruscă a timpurilor în a treia strofă a poemului**. Această trecere bruscă de la trecut la prezent îl transferă pe cititor într-un ciudat spațiu temporal care poate fi explicat prin posibilitățile absolut reale în orice limbă ale unor forme verbale specifice unui timp care să joace rolul altui timp. În acest caz, timpul prezent poate juca rolul celui trecut și acest lucru nu este întâmplător. Se produce includerea imediată a cititorului în lanțul de evenimente trecute, dar emoțional fiind legat de starea prezentă, adică *valul temporal creat de poet poartă un caracter atemporal, fapt ce reprezintă una din nenumăratele enigme ale acestei opere poetice*.

În procesul traducerii a apărut o anumită tensionare a interpretării **motivului visului și al oglinzirii**. Se argumentează că oglindirea luceafărului în visul Cătălinei devine reflecția propriilor ei percepții subconștiente ale lui și, în același timp, propria sa reflecție a universului ei interior la nivel de cunoștințe despre natura umană din partea autorului însuși. Adică, în fața noastră se arată însuși Eminescu în trei ipostaze – ființă superioară nepământească, reprezentant al speciei umane și ființă intermediară dintre cer și pământ – geniul. Astfel, lumea din oglindă a poemului reflectă nu doar **relații duale**, precum am mai remarcat, ci și **triple**. *Se dovedește că în procesul de traducere a fost conștientizat faptul că aproape orice cuvânt în poem este codificat și toate problemele de înțelegere a ideii auctoriale sunt strâns legate de descifrările de sens și de precedența textuală*.

Subcapitolul 3.4 „**Redimensionarea palimpsestului auctorial în text liniar al traducerii: cultură și filozofie, livresc și arhetipal**” are ca obiect de cercetare rescrierea ontologiei eminesciene care definește hotarul dintre viață și moarte, prezentul poetic etern și cercul trecător al omenescului.

Este remarcat că în nicio epocă nu a existat cel puțin un scriitor care ar fi pornit de la zero: în mod conștient sau inconștient, în el e concentrată suficientă experiență literară națională, pe care

M. M. Bahtin o numea „memorie a literaturii”, notând că „marile creații literare sunt pregătite de secole, iar în epoca realizării lor se culeg doar roadele pângurite în lungul și complicatul proces al coacerii” [13;14]. Este semnalat că este imposibilă eliminarea din creația lui Eminescu a unor elemente evidente ale *simbolismului*, toate indisolubil legate nu numai de filozofia germană, ci și de cea franceză, mult mai timpurie. Din acest punct de vedere, revenind la poemul „Luceafărul”, traducătorul trebuie să pornească din capul locului de pe poziții hermeneutice, adică să înțeleagă că are în față o lucrare codificată. În spatele oricărui cuvânt poate să se ascundă un simbol, fapt care complică extrem de mult procesul de transformare a textului în arealul altei limbi. Această situație îngustează descătușarea creatoare, dar necesită o activitate cognitivă la limită pentru descoperirea precedentului textual și ulterioara lui descifrare, lucru pentru care se consumă nu numai timpul, ci și potențialul fizico-psihologic al traducătorului.

S-a observat că nu întâmplător în „Luceafărul” pătrunde cuvântul „trestie” din limbajul filozofului și savantului francez Blaise Pascal („trestie gânditoare”), ce presupune că Eminescu, cunoscând destul de bine filozofia, ar fi avut vreun contact cu concepțiile filozofice ale lui Blaise Pascal.

Se demonstrează că referințele la *imagini literare de la arhetipuri* (Prometeu, Demon, Faust, Macbeth etc.) și până la caractere, paralele dintre poemul „Luceafărul” și drama mistică a lui Byron „Cain”, unde este creat chipul dublu al răzvrătitului-pământean Cain și al ceresului Lucifer, care, la fel ca primul, s-a răsculat împotriva Creatorului și a întregii ordini universale (aceiași lucru cu „Demonul” lermontovian) **nu au nimic în comun cu personajul poemului eminescian**. La această apropiere speculativă a contribuit într-o mare măsură ortografierea, rezonanța și semnificația cuvintelor Lucifer și Luceafărul. „Însă «hipnoza cuvintelor» este atât de mare, încât îi poate induce în eroare chiar și pe traducătorii avizați...” [3, p. 41].

Subcapitolul 3.5 „Evitarea stereotipiei: aspectul *gender* al poemului „Luceafărul”

Pornind de la posibilitățile limitate ale traducătorului în interpretarea lucrării, deoarece nu are dreptul să se implice la modul subiectiv în textul original, se impune de atras atenția asupra faptului că el dispune de alte perspective: „...*el poate evidenția o nouă abordare a lucrării, promovând sau subliniind în mod convingător anumite aspecte ale conținutului*” [21, p. 224].

Văzându-l pe Hyperion prin perdeaua de fum a aerului romantic ca pe o întruchipare totală a personalității poetului, filistinul (iar în această categorie nu ne sfiim să includem și pe unii reprezentanți ai științei, căci nici lor cele lumești nu le sunt străine) reduce întâmplările din poem la o interpretare de rutină a noțiunii de fidelitate/infidelitate feminină, la o situație exagerată, cu nuanțe teatral-excitante, la scormonirea în amănuntele biografice ale poetului, suprapunând modul personal de viață cu natura geniului. Acest lucru se observă mai ales în comentariile relațiilor amoroase ale celor trei personaje din poem.

Pornind de la cercetările noastre ale procesului de traducere, am evitat să fim categorici și ne-am permis să avem o altă abordare a finalului și să alegem, în comparație cu predecesorii, să traducem strofele 97 și 98 într-o manieră mai reținută. Trimis de Demiurg pe Pământ, Hyperion **primește în realitate de la el (parțial) ceea ce-și dorea: el devine muritor în sentimentul iubirii, deoarece cunoaște nașterea, atracția erotică, formarea iubirii spirituale și... moartea pasiunii.** Se produce, astfel, revenirea în cerc, adică reșezarea Absolutului în echilibrul inițial al componentelor sale: natura și conștiința, realul și idealul, dar ținând cont și de experiența tragică a nerespectării identității pe segmentul cunoașterii senzuale a lumii.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

1. În cercetarea de față ne-am axat pe demonstrarea dependenței de mediul temporal atât a rezultatelor practice în activitatea de traducere, cât și a multor teorii ale traducerii: derivatele social-istorice, etnoculturale, transnaționale și alte particularități de dezvoltare ale celor două limbi și culturi, implicate într-un dialog de traducere; am propus o nouă abordare teoretică în raport cu textul artistic din punctul de vedere al componentelor figurativ-asociative, prin stabilirea criteriilor cât mai clare de diferențiere a traducerii artistice de una de rutină, având drept reper propria traducere a poemului eminescian „Luceafărul” în limba rusă (versiunile din 2015 și 2018) în lumina ideilor traductologice moderne.

2. Examinând tendințele actuale ale teoriei traducerii literare în relația ei organică cu procesul literar general în spațiul occidental și est-european (România, Moldova, Rusia), noi am ajuns la concluzia că impunerea în activitatea de traducere a unor gradări standardizate convenționale, care reglementează în mod subiectiv textul în cauză în limitele unei teorii, poate deforma tabloul autentic al vieții literare într-o etapă istorică de timp concretă, denaturând dezvoltarea ei ulterioară. Multe aspecte rămân în afara teoriei traducerii literare. Practica traducerii, în special infiltrarea introspectivă în acest proces, vor da un nou imbold reflecțiilor teoretice în domeniul traducerii artistice.

3. Cercetând procesul traducerii în comparație cu procesul creării originalului ca o procedură de materializare a „celeia de a doua naturi” a primei surse a operei, noi am investigat traducerea-cercetare ca descriere a infiltrării introspective în procesul de traducere artistică sub aspect socio-și psiholingvistic, ca descriere a observațiilor introspective, înfăptuite pentru a da un nou imbold reflecțiilor teoretice în domeniul traducerii artistice pentru respectarea statutului și a rolului traducerii ca act de creație și comunicare.

4. Analiza tuturor versiunilor traduse ale poemului eminescian „Luceafărul” în limba rusă în lumina ideilor traductologice moderne, cercetarea celor mai cunoscute cinci traduceri ale poemului eminescian „Luceafărul” ne-au oferit posibilitatea de a urmări dinamica procesului de

realizare a diverselor versiuni în tălmăcirea unei semnificative lucrări din literatura clasică română în conformitate cu noile tendințe ale teoriei și practicii traducerii moderne. Am realizat o trecere în revistă cu caracter exhaustiv a tuturor versiunilor rusești ale „Luceafărului”. Făcând această catagrafiere a variantelor existente până la ora aceasta, noi am notat necesitatea abordării sociopsihologice a actului de traducere, un rol definitoriu jucându-l influența mediului temporal al epocii asupra primelor traduceri ale poemului, mai ales asupra celor făcute în perioada postbelică. Referindu-ne la lingvistica structurală și la cea funcțională, am atras atenția asupra impactului contextului epocii.

5. Noi am dovedit că între traducător și textul auctorial se stabilește un raport de *empatie*, care depășește aspectul pur tehnic al actului traducerii fidele. Conform postulatelor lui Georges Poulet, trebuie să aibă loc o întâlnire necesară între *cogito*-ul comentatorului/traducătorului cu *cogito*-ul autorului poemului tradus.

6. Traducerea poemului „Luceafărul” reprezintă și un proces de cercetare în determinarea componentelor acestui fenomen, dar și a metodelor și schemelor originale de transfer al acestuia în limba-țintă (în cazul nostru – rusa), care ne-au dat posibilitatea să obținem date obiective despre complicatele procese de trecere a informației textuale din limba română în cea rusă. *Retroversiunea* ne-a permis să analizăm traducerile sub aspectul fidelității lexicale, artistice și semantice față de original.

7. Prin probe relevante ale ipotezei dependenței traducerii de mediul temporal, accentuat de problema diferitor dominante literare, noi am dezvăluit părerea despre obiectivitatea majorității versiunilor rusești ale „Luceafărului” realizate sub presiunea poziției oficiale sovietice, ce insistă pe pozițiile realismului socialist, introducând o limbă encratică, cea care, după Roland Barthes, apare și se răspândește cu protecția structurilor puterii și în esența ei este o limbă a repetării, al cărei stereotip este un fenomen politic și ideologic.

8. Prezentarea infiltrării introspective în cercetarea procesului de traducere artistică și crearea propriei versiuni a poemului „Luceafărul” în limba rusă ne-a dat posibilitatea să demonstrăm că textul liniar al poemului „Luceafărul” generează relații volumetrice hipertextuale.

Problema științifică soluționată în domeniul cercetat constă în analiza din perspectiva actuală a traducerilor „Luceafărului” în spațiul rus și studierea mecanismelor cognitive și a aspectelor sociopsihologice ale traducerii literare, fapt care asigură posibilități noi în reflectarea ideii auctoriale și a circumstanțelor dialogului intercultural.

Pentru a nu reitera ideile din rezumatele concluzive ale tuturor capitolelor, prezentăm **rezultatele principale ale cercetării:**

1. Am constatat că tendința spre stereotipurile tradiționale ale abordărilor lingvistice și literar-critice, spre unificarea aparatului științific al activității de traducere literară este spulberată de specificul legat de caracterul neomogen al textului auctorial și al celui tradus.

2. Am demonstrat că traducerea literaturii artistice este un domeniu special în cadrul comun al teoriei și practicii de traducere.

3. Am scos în evidență faptul că activitatea de traducere include vaste relații interdisciplinare – filologia, critica literară, istoria, filozofia, sociologia, psihologia, etnologia etc., reflectate în cazurile de precedentă ale textelor literare traduse, mai ales în cele poetice.

4. Am evidențiat că în procesul activității de traducere mediul temporal al autorului îl obligă pe traducător să țină cont de influența propriului său mediu temporal asupra percepției și a metodicii de transformare a textului original într-o natură materială derivată în cadrul unei limbi și culturi străine.

5. Am demonstrat faptul, că pornind de la posibilitățile limitate ale traducătorului în interpretarea lucrării, deoarece el nu are dreptul să se implice la modul subiectiv în textul original, el dispune de alte perspective ale lucrării, promovând sau subliniind în mod convingător anumite aspecte ale conținutului, adică dislocând stereotipurile.

6. Am considerat neîntemeiată teoria privind intraductibilitatea poeziei eminesciene, fiindcă totul se traduce și depinde esențial de personalitatea și capacitățile traducătorului. Definirea textului poemului „Luceafărul” ca un idiolect codificat care produce reminiscențe precedente se referă la mecanismele cognitive și aspectele sociopsihologice ale traducerii, definind o abordare actualizată a interpretării operelor literare canonice.

7. Am stabilit registrul de traduceri recunoscute ale poemului în spațiul de limbă rusă și am supus unei analize aplicate toate versiunile rusești, în special cele ale lui Mirimski, Kojevnikov, Samoilov, Perov, Brodski, luând în considerare întreaga problematică pe care o ridică ele: structura, prezentarea personajelor, fabule, apartenența de gen etc., cu demonstrarea interpretării în critica românească și în cea rusă a poeziei „Luceafărului”, analiza extinzându-se la cercetări psihologice și lingvistice făcute de Talmi, Bourdie, Vâgotski, Freud, Frye.

8. Am dezvăluit, în premieră, sistemul de diferiți factori fixați introspectiv în procesul de elaborare a unei noi proprii versiuni de traducere a poemului în limba rusă. Am remarcat diferențele dintre sistemul ortoepic și ritmic rus și cel român, am prezentat investigarea a numeroase expresii, cuvinte-nucleu, metafore obsedante, sintagme specific eminesciene.

Dacă „Evgheni Oneghin” al lui Pușkin a fost caracterizat de Belinski ca o „**enciclopedie a vieții ruse**”, atunci poemul lui Mihai Eminescu „Luceafărul”, din punctul nostru de vedere, poate fi numit „**o enciclopedie a spiritualității românești**”.

Rezultatele cercetării ne permit să facem următoarele recomandări:

1. Tema tezei de doctorat deschide perspective noi în studierea rolului traducerii în spațiul literar al limbii-țintă ca parte componentă din literatura și cultura ei.

2. Abordarea experimentală a traducerii deschide noi orizonturi pentru cercetările introspective din punct de vedere sociopsihologic, deoarece fiecare traducere a unei opere literare importante pentru cultura națională e o infiltrare introspectivă în cercetarea dialogului creativ dintre autor și traducător.

3. Teza poate fi folosită în cadrul unor cursuri universitare de teorie și practică a traducerii, precum și ca suport pentru următoarele cercetări la temă, pentru alte lucrări care ar dezvolta și ar examina în continuare problematica corespunzătoare. Demersul nostru poate fi utilizat în diverse eventuale ediții tematice referitoare la teoriile și practicile de traducere.

4. Necesitatea acordării unei atenții sporite traducerii operelor eminesciene.

5. Modelul de analiză introspectivă prezentat în lucrare poate fi aplicat, de asemenea, și la alte opere din literatura română sau universală.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Butnaru L. Traduceri din poezia universală/selecție, studiul introductiv și note bibliografice de Leo Butnaru; Chișinău: Î.E.P. Știința, Editura Arc, 2004. 288 p.
2. Cimpoi M. Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic. Chișinău: Gunivas, 2013. 584 p.
3. Condrea I. Traducerea din perspectivă semiotică. Chișinău: Cartdidact, 2006. 266 p.
4. Ghiu B. Despre traducere, o perspectivă franceză (de lucru). Articol pe Atelier LiterNet. <http://atelier.liternet.ro/articol/16702/Bogdan-Ghiu/Despre-traducere-o-perspectiva-franceza-de-lucru.html> (accesat 20.11.2018)
5. Jeanrenaud M. Câteva reflecții cu privire la starea traductologiei românești. Iași, revista *Diacronia*, 17.07, 2015, nr. 2, p. 1-13.
6. Kohn J. (1998). Romanian Tradition. În: Baker & van Doorslaer, 2000, p. 539-541
7. Loghinovski E. Eminescu universal. Spațiul culturii ruse. Ed. a 2-a, revizuită. București: Vinea, 2000. 272 p.
8. Lungu Badea G. Idei și metaidei traductive românești (secolele XVI-XXI). Timișoara: Eurostampa, 2013. 230 p.
9. Metleaeva M. The Phenomenon of translation in terms of psycholinguistics. În: Revista BPI (Bulletin of Integrative Psychiatry), Institutul de Psihiatrie „Socola”. Revistă cotate B+ CNCS, indexată BDI Index Copernicus, DOAJ, Erih Plus, Gale Cengage. Iași: 2018, p. 75-80.
10. Mincu M. Paradigma eminesciană. Constanța: Pontica, 2000. 322 p.
11. Perpessicius. Studii eminesciene. Dumitru Panaitescu Perpessicius. București: Muzeul Literaturii Române, 2001. 488 p.
12. Wellek R., Warren A. Teoria literaturii. În rom. de Rodica Tiniș. Studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu. București: Editura pentru Literatura Universală, 1967. 488 p.
13. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство, 1979. 423 с.
14. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. Воспроизведено в оригинальной авторской орфографии издания 1986 года. Москва: Искусство, 2012. 444 с.
15. Бурдые, Пьер. Поле литературы. Новое литературное обозрение, №45, 2000, с. 22-87. <http://bourdieu.name/content/burde-pole-literatury> (accesat 17.04. 2018)
16. Вардзелашвили Ж., Певная Н. Слово-текст и слово-гипертекст. Гипертекст как объект лингвистического исследования. Материалы II международной научно-практической конференции. Самара: ПГСГА, 2011, с. 12-21.

17. Деррида Ж. Вокруг вавилонских башен, пер. с фр. и коммент. В. Е. Лапицкого. СПб.: Академ. проект, 2002. 111 с.
18. Жусанбаева А. Методика обучения русскому языку как неродному. В: Актуальные вопросы современной филологии: теоретические проблемы и прикладные аспекты: материалы международной научно-практической конференции. IX Багизбаевские чтения. Алматы, 28 апреля 2017 г. Алматы: Казак университеті, 2017, с. 79-82.
19. Кожевников Ю. Михаил Эминеску и проблема романтизма. Москва: Наука, 1968, 350с.
20. Кривотуров Ю. Интерпретационные стратегии в лингвистике, переводе и дидактике, dir.-publ.: Ana Guțu; red. șt.: Elena Prus [et al.]. Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Institutul de Cercetări Filologice și Interculturale. Chișinău: ULIM, 2015. 145 p.
21. Левый И. Искусство перевода. В: Лингвистические аспекты теории перевода. ЕГЛУ им. В. Я. Брюсова. Ереван: Лингва, 2007, с. 194.
22. Метляева М. Перевод как часть литературного процесса в теоретической мысли Западной и Восточной Европы (Россия, Румыния, Молдова). Глава VI. В: Мировой литературный процесс: контент, направления, тренды. Учебное пособие. Институт литературы и искусства им. М. О. Ауэзова МОН РК. Алматы: Ебылым ордасы, 2017, с. 111-149.
23. Райс К. Классификация текстов и методы перевода. В: Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва, 1978, с. 202- 228. <http://www.philology.ru/linguistics1/reiss-78.htm> (accesat 15.10.2018)

PUBLICAȚIILE LA TEMA TEZEI

1.1. monografii monoautor

1. Luchiancova, Miroslava. **De la stereotip la originalitatea traducerii. Poemul „Lucașărul” de Mihai Eminescu în spațiul rusolingv.** Monografie bilingvă. Târgoviște: Editura Bibliotheca, 2018. 450 p. ISBN 978/606-772-303-8
2. Luchiancova, Miroslava. **Литература Молдовы на стыке веков. Литературная критика, переводы, эссе.** IF AȘM, Chișinău: Profesional service, 2014, 792 p. ISBN 978-9975-4460-3-7

2. Articole în diferite reviste științifice

2.2. în reviste din străinătate recunoscute

3. Luchiancova, Miroslava. **Interethnic and intercultural communication in The Russian versions of Eminescu-s poem *Lucașărul*.** În: Cogito, Multidisciplinary Research Journal, vol. VIII, 2/June, București: Ed. Prouniversitaria, 2016, p. 31-39. ISSN 2068-6706
4. Luchiancova, Miroslava. **The Phenomenon of translation in terms of psycholinguistics.** În: Rev. BPI (Bulletin of Integrative Psychiatry), Institutul de Psihiatrie „Socola” Iași, 2018, p. 75-80. ISSN 1453-7257
5. Luchiancova, Miroslava. **Perevod kak ciasti literaturnogo proțessa v teoreticeskoi mysli Zapadnoi i Vostocinoi Evropy.** În: Керуен, Институт Литературы и Искусства, Республика Казахстан, Almaty, 2016, nr. 6 (51), p. 145-151. ISSN 2078-8134
6. Luchiancova, Miroslava. **Trei exilați și enigma traducerii.** În: Convorbiri literare. Iași, 2017, nr. 8 (260), p. 119-122. ISSN 0010 8243
7. Luchiancova, Miroslava. **Lucașărul în traducerile rusești.** În: Akademos, nr. 4 (47), Chișinău, 2017, p. 133-137. ISSN 1857-0461
8. Luchiancova, Miroslava. **Traducerea – proces complex de interpretare a textului artistic. Percepția eminescianismului în traducerile ruse ale poemului „Lucașărul”.** În: Intertext, nr. 1/2(37/38), 2016, p. 40-48. ISSN 1857-3711 / e-ISSN 2345-1750
9. Luchiancova, Miroslava. **Repere conceptuale ale tendințelor teoretice de traducere, fundamentate pe socio-și psiholingvistică .** În: Akademos, 2016, nr.4 (43), p.111-118. ISSN 1857-0461

10. Luchiancicova, Miroslava. **Fluxurile traductologiei contemporane în spațiul româno-rus.** În: *Intertext*, Chișinău:ULIM, 2017, nr. 3-4 (43/44), p. 33-142.

ISSN 1857-3711 / e-ISSN 2345-1750

3. Articole în culegeri științifice

3.1. culegeri internaționale

11. Luchiancicova, Miroslava. **Traducerea ca o parte a procesului literar în gândirea teoretică a Europei de West și Est (Rusia, România, Moldova).** În: *Мировой литературный процесс: контент, направления, тренды.* Учебное пособие. Институт литературы и искусства им. М.О. Ауэзова МОН РК, Алматы: ЕЫЛЫМ ордасы, 2017, p. 111-149. ISBN 878-601-230-068-0

3.3. Culegeri naționale

12. Luchiancicova, Miroslava. **Drumul Luceafărului spre cititorul rus.** În: Mihai Eminescu. „Luceafărul”, ediție bilingvă româno-rusă”, trad. de Miroslava Metleaeva. Chișinău: Ed. Prut Internațional, 2015, p. 47-52. ISBN 978-9975-54-221-0

13. Luchiancicova, Miroslava. **Русские переводы поэмы “Лучафэрул”.** În: Mihai Eminescu. *Luceafărul*, ediție bilingvă româno-rusă”, trad. de Miroslava Metleaeva. Chișinău: Ed. Prut Internațional, 2015, p. 53-58. ISBN 978-9975-54-221-0

4. Materiale/ teze la forurile științifice

4.1. conferințe internaționale (peste hotare)

14. Luchiancicova, Miroslava. **Tandemul autor – traducător în viziunea temporal-psihologică.** În: *Materialele conferinței științifico-didactice „Problemele actuale ale filologiei contemporane: aspecte teoretice și practice”*, consacrată a 85 aniversări a academicianului Baghizbaeva M. M., Казак университеті, Алматы: 2017, p. 234-236. ISBN 978-601-04-2350-3

15. Luchiancicova, Miroslava. **The Russian translation interpretation dilemma of Eminescu's poem *Luceafarul*.** În: *Materialele conferinței *Identità europea e alterità nazionale*. La II Conferenza annuale scientifica internazionale del Facoltà di Lettere dell'Università *Spiru Haret*, Milano, 2017, p. 154 – 169. ISBN 978-88-97908-30-2*

16. Luchiancicova, Miroslava. **Пристрастия переводчика и качество перевода: о субъективизме в переводе.** În: *Filologie rusa, XXIX, Lucrările conferinței metodic-științifice, dedicate împlinirii a 80 de ani de predarea limbii și literatură ruse la Universitatea din București, 3-6 octombrie 2013, Vol. 1., ed. Universității din București, 2013, nr. 2, p. 177-184.*

ISSN–L 1224-2993 ISSN 2285-5882

4.2. conferințe internaționale în republică

17. Luchiancicova, Miroslava. **Autor și traducător – la răscrucea sorții.** În vol.: *Literatura migrației: deschideri și bariere.* Conferință științifică internațională. Ed. a VI-a, Chișinău, 2-3 iunie 2017. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 243-248. ISBN 978-9975-71-964-3

4.4. conferințe naționale

18. Luchiancicova, Miroslava. **Автор и переводчик. Психолингвистические аспекты.** În: *Acta didactica, Materialele Seminarului metodologic Interconexiunea paradigmelor didactice și metodologice în predarea limbilor străine din 19-20 ianuarie 2017 (Ediția a VII-a), Chișinău, ULIM, 2017, p. 94-108. ISBN 978-9975-3168-3-5*

6. Lucrări științifice cu caracter informativ (recomandate spre editare de o instituție acreditată în domeniu)

6.1. Cărți

19. Luchiancicova, Miroslava. **Mihai Eminescu. „Luceafărul”, ediție bilingvă româno-rusă”, trad. de Miroslava Metleaeva. Chișinău: Ed. Prut Internațional, 2015. 60 p. ISBN 978-9975-54-221-0**

ADNOTARE

Miroslava Luchiancicova (Metleaeva). Traducerea ca parte a procesului literar: „Luceafărul” în spațiul rus. Teză de doctorat în filologie la specialitatea 622.01.- Literatură română. Chișinău, 2019.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie (158 de titluri), 152 de pagini de text de bază; 9 anexe: două scheme; „Luceafărul” eminescian; șase versiuni ale poemului în limba rusă; declarația privind asumarea răspunderii; CV-ul autorului.

Rezultatele tezei sunt reflectate în 19 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: traducere, traducere artistică, poemul eminescian „Luceafărul”, retroversiune, mediu temporal, proces literar, idiolect, sociopsihologie, stereotip, precedentă textuală.

Domeniul de studiu: filologie (Literatura română; Traductologie).

Scopul studiului: abordarea actualizată a rolului traducerii literare în dialogul intercultural contemporan și a interpretării traducerilor poemului „Luceafărul” în limba rusă cu demonstrarea dependenței teoriei și practicii traducerii artistice de mediul temporal, accentuând problema diferitor dominante literare, care dau naștere unor situații de conflict de creație și duc la decanonizarea traducerilor recunoscute ale poemului eminescian.

Obiectivele studiului:

- identificarea tendințelor actuale ale traductologiei în relația lor organică cu procesul literar general din spațiul Europei de Vest și de Est (România, Republica Moldova, Rusia);
- studierea procesului de traducere literară în comparație cu actul de creare a originalului ca o etapă necesară pentru materializarea celei de-a doua naturi lingvistice a operei auctoriale, relevând distincția între ele;
- analiza versiunilor recunoscute ale poemului „Luceafărul” în limba rusă;
- descrierea infiltrării introspective în cercetarea procesului de traducere artistică.
- confirmarea prin probe relevante a ipotezei dependenței traducerii artistice de mediul temporal al traducătorului și a necesității accentualizării *problemei diferitor dominante* literare ale participanților la dialogul autor - traducător, care poate da naștere unor situații de conflict de creație;
- scoaterea în evidență a faptului că textul poemului „Luceafărul” generează relații asociative precedente în procesul traducerii.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în studiul sinoptic al traducerilor în limba rusă ale poemului „Luceafărul”. Lucrarea prezintă o analiză introspectivă a traducerilor, bazată pe componentele conotative ale epocii și pe reminiscentele precedente într-un alt spațiu lingvistic și mediu temporal.

Problema științifică soluționată în domeniul cercetat constă în analiza din perspectiva actuală a traducerilor „Luceafărului” în spațiul rus și studierea mecanismelor cognitive și a aspectelor sociopsihologice ale traducerii literare, fapt care asigură posibilitățile noi în reflectarea ideii auctoriale și a circumstanțelor dialogului intercultural.

Importanța teoretică și aplicativă a studiului constă în deschiderea perspectivelor noi de cercetare în domeniul traductologiei atât prin sintetizarea aspectelor teoretice contemporane, prezentate în teză, cât și prin abordarea introspectivă a procesului traducerii, oferind metode specifice de analiză și interpretare a lucrării literare, luând în considerare mediul temporal al autorului și al traducătorului. Modelul propus este aplicabil și altor texte clasice ale literaturii românești și universale.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele tezei au fost implementate în cadrul a trei proiecte de cercetare științifică desfășurate la Institutul de Filologie al AȘM; în publicații teoretice și didactice din Republica Moldova și din străinătate, în cursuri de masterat și în prelegeri pentru studenții universităților cu profil umanist.

АННОТАЦИЯ

Мирослава Лукьянчикова. Перевод как часть литературного процесса: «Лучафэр» в русском пространстве. Докторская диссертация по филологии по специальности 622.01.- румынская литература. Кишинев, 2019.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография (158 наименований), 152 страницы основного текста; 9 приложений: две схемы, оригинал и 6 версий поэмы «Лучафэр» на русском языке; декларация об ответственности, резюме автора.

Результаты диссертации отражены в 19 научных работах.

Ключевые слова: перевод, художественный перевод, поэма Михая Эминеску «Лучафэр», обратный перевод, темпоральная среда, литературный процесс, идиолект, социопсихология, стереотип, текстуальная прецедентность.

Область исследования: филология (румынская литература, традуктология).

Цель исследования: актуализированный подход к роли литературного перевода в современном многокультурном диалоге и интерпретации переводов поэмы «Лучафэр» на русский язык с демонстрацией зависимости теории и практики художественных переводов от темпоральной среды, акцентированной проблемой различных литературных доминант, порождающих ситуации творческого конфликта, ведущих к деканонизации признанных переводных версий.

Задачи исследования:

- выявление современных традуктологических тенденций в их органической связи с литературным процессом в Западной и Восточной Европе (Румыния, Молдова, Россия);
- изучение процесса перевода в сравнении с актом создания оригинала как необходимого этапа для материализации второй языковой природы первоисточника, демонстрирующего различия между ними;
- анализ признанных версий поэмы «Лучафэр» на русском языке;
- описание интроспективного включения в процесс художественного перевода;
- подтверждение соответствующими доказательствами гипотезы о зависимости художественных переводов от темпоральной среды переводчика и необходимости акцентирования проблемы различных литературных доминант участников диалога «автор /переводчик», порождающей ситуации творческого конфликта.
- акцентирование внимания на том, что текст поэмы «Лучафэр» порождает прецедентные ассоциативные связи в процессе перевода.

Научная новизна и оригинальность заключена в синоптическом анализе русских версий поэмы «Лучафэр». В работе представлена интроспекция процесса перевода, основанного на коннотациях исследуемой эпохи и прецедентных реминисценциях в ином языковом пространстве и временной среде.

Решенная в исследуемой области научная проблема состоит в актуальной интерпретации переводов поэмы «Лучафэр» в русском пространстве и когнитивных механизмов, а также социально-психологических аспектов художественного перевода, что открывает новые возможности для отражения авторской идеи и обстоятельств межкультурного диалога.

Теоретическая и прикладная значимость работы состоит в демонстрации новых перспектив в традуктологии как на основе синтеза теоретических аспектов, так и на интроспективном подходе к процессу перевода и интерпретации литературного произведения с учетом темпоральной среды автора и переводчика. Предлагаемая модель применима и к возможным переводам других классических текстов румынской и универсальной литературы.

Внедрение научных результатов. Результаты диссертации были реализованы в рамках трех научно-исследовательских проектов в Институте филологии АНМ; в теоретических и дидактических публикациях в Республике Молдова и за рубежом, в магистратуре и в лекциях для студентов гуманитарных вузов.

ANNOTATION

Luchiancicova Miroslava. Translation as part of the literary process: "Luceafarul" in Russian space. Doctoral Thesis in Philology within Specialty 622.01.– Romanian Literature. Chisinau, 2019.

Structure of the dissertation: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography (158 items), 152 pages of basic text; 9 annexes: two schemes; Eminescu's "Luceafărul"; six versions of the Russian poem; declaration of assumption of liability; CV of the author.

The results of the dissertation are reflected in 19 scientific papers.

Keywords: translation, artistic translation, Eminescu's poem "Luceafărul", retroversion, temporal environment, literary process, idiolect, social psychology, stereotype, textual precedent.

Field of study: Philology (Romanian Literature, Translation Studies).

The purpose of the study: the updated approach to the role of literary translation in the contemporary multicultural dialogue and interpretation of the translations of the "Luceafărul" poem in Russian with the demonstration of the dependence of the theory and practice of artistic translations on the temporal environment, emphasized by the problem of the various literary dominations that give rise to situations of creative conflict and at the deanonizing of the recognized translations of the Eminescian poem.

Objectives of the study:

- identifying the current trends of translation studies in their organic relationship with the general literary process in Western and Eastern Europe (Romania, Republic of Moldova, Russia);
- the study of the literary translation process compared to the act of creating the original as a necessary stage for the materialization of the second linguistic nature of the auctorial work, revealing the distinction between them.
- analyzing the recognized versions of the "Luceafărul" poem in Russian;
- description of introspective infiltration in the research of the artistic/literature translation process.
- the confirmation by relevant evidence of the hypothesis of artistic translations dependence on the translator's temporal environment and the need to emphasize the problem of the different literary dominance of the participants in the author / translator dialogue, which gives rise to situations of creative conflict;
- highlighting the fact that the text of the poem "Luceafărul" generates previous associative relations in the translation process.

The scientific novelty and originality lies in the synoptic study of the Russian translations of "Luceafărul" poem. The doctoral thesis presents an introspective analysis of translations, based on the connotative components of the epoch and on previous reminiscences in another linguistic and temporal space.

The scientific solved problem in the researched field consists in the analysis from the current perspective of the translations of "Luceafărul" in the Russian space and the study of the cognitive mechanisms and the social and psychological aspects of the artistic translation, which provides the new possibilities in reflecting the auctorial idea and the circumstances of the intercultural dialogue.

The theoretical and applicative importance of the study consists in opening new perspectives for research in the field of Translation Studies both by synthesizing the theoretical aspects presented in the thesis and by the introspective approach of the translation process by providing specific methods of analysis and interpretation of the literary work, the temporal environment of the author and the translator. The proposed model is applicable to other classic texts of Romanian and universal literature.

Implementation of scientific results. The results of the thesis were implemented in three scientific research projects at the Institute of Philology; in theoretical and didactic publications in the Republic of Moldova and abroad, in Masters courses and in lectures for students of humanities universities.

MIROSLAVA LUCHIANCIKOVA

**TRADUCEREA CA PARTE A PROCESULUI LITERAR:
„LUCEAFĂRUL” ÎN SPAȚIUL RUS**

SPECIALITATEA 622.01 – Literatura română

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

Aprobat spre tipar:	Formatul hârtiei: 60x84 1/16
Hârtie ofset. Tipar ofset	Tiraj 40 ex.
Coli de tipar.	Comanda nr.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, nr. 60, Chișinău, MD 2009